בת עין — דרוש לשבת תשובה

וילך משה וידבר את הדברים וגו' בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וגומר (לא א - ב). פירש רש"י שנסתמו ממנו מסורות ומעיינות החכמה. וצריך לדקדק, האיך יתכן שנסתמו ממנו מעיינות החכמה קודם מותו, אדרבה צדיקים יש להם השגה יותר ויותר קודם מותם, שאין להם פחד מאימת מות שבטוחים שהולכים לחיי העולם הבא. גם היכן מרומז בפסוק זה שנסתמו ממנו מעינות החכמה.

ונבאר זה רק שמקודם צריך לתרץ כמה קושיות, דהנה איתא פלוגתא בגמ' (יומא פו:) רבי יהודה בן בבא סבר צריך לפרט את החטא שנאמר (שמות לב לא) אנא חטא העם הזה וגו' ויעשו להם אלהי זהב, ורבי עקיבא סבירא ליה אין צריך לפרט שנאמר (תהלים לב א) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, וקיי"ל (כתובות פד:) הלכה כרבי עקיבא מחברו, והרמב"ם (הל' תשובה פ"ב ה"ה) פסק שצריך לפרט, וקושיא זו הקשה הכסף משנה ושאר נושאי כליו. ועוד איתא בגמרא (יומא פו:) רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע וכתיב (משלי כח יג) מכסה פשעיו לא יצליח, ומשני כאן בחטא מפורסם מכסה פשעיו לא יצליח, וכאן בחטא שאינו מפורסם אשרי נשוי פשע, ויל"ד שהיה צריך לומר כאן בחטא שאינו מפורסם וכאן בחטא מפורסם כסדר הפסוקים. ויש עוד תירוץ בגמרא, כאן בעבירות שבין אדם לחברו מכסה פשעיו לא יצליח, כאן בעבירות שבין אדם למקום אשרי וכו', ולכאורה גם כאן קשה קושיא הנ"ל. רק שהכסף משנה באמת גורס להיפוך, רק שיש לתרץ שגם לפי הגירסא שלפנינו ג"כ ניחא.

דהנה איתא בגמרא (שבת לא.) במעשה דהלל שמצות מה דעלך סני לחברך לא תעביד זו היא כל התורה כולה ואידך פירושא הוא זיל גמור, ונמצא לפ"ז כשאדם נזהר מעברות שבין אדם לחברו ממילא נזהר מעברות שבין אדם למקום, ולכך קא' הגמרא מקודם כאן בעברות שבין אדם לחברו שהוא כסדר.

אבל על תירוץ הא' קשה, שמן הסתם כשאדם נתפס על עברות נתפס מקודם על חטא שאינו מפורסם ואח"כ על חטא מפורסם, שמן הסתם כשהיצר הרע בא להסית אותו מתחילה מסית אותו להסיר מעל פניו בושה מאת הבורא ב"ה לעבור בצנעה ואח"כ מסית אותו להסיר מעל פניו הבושה מהבריות לעבור בפרהסיא, ולמה שינה הגמרא וקאמרה מקודם כאן בחטא מפורסם.

ועוד קשה, שהאיך יתכן לומר שכשעשה תשובה שא"צ לפרט החטא, והלא בזמן שבית המקדש היה קיים כשאדם עבר עברה ועשה תשובה והביא קרבן היה צריך להתודות על קרבן כמ"ש (במדבר ה ז) והתודו על חטאתם אשר חטאו עליה, כ"ש כשעושה תשובה גרידא, ומה גם אפי' חיובי מלקות ומיתת ב"ד היו צריכים להתודות כמ"ש במשנה (סנהדרין פ"ו מ"ב) י' אמות רחוק מבית הסקילה אומרים לו התודה, ומן הסתם המכוּון לפרט חטאתו, שאין לומר שהפירוש התודה סתם שאחר כך כתב ואם אינו יכול להתודות יאמר תהא מיתתי כפרה על כל עונותי, מסתמא המכוון מקודם לפרט את חטאיו בפירוש.

גם לכאורה ראיה מפורשת יותר שצריך לפרט את החטא, דאיתא בגמרא (ע' יומא פז:) שצ"ל הוודוי בעמידה בכפיפת ראש, וקאמר הגמרא היכי דמי וודוי, וקא' הוה קאימנא קמיה דרב וכשהגיע הש"ץ לאבל אנחנו ואבותינו חטאנו עמד רב. ואין לומר שלא היה אומר הש"ץ יותר, אם כן מה הוה צריך להביא הראיה מרב, וצ"ל שהש"ץ היה אומר גם פירוט החטא, ולמה אמר, מסתמא כך הדין שצריך לפרט את החטא.

ואפשר לומר בד"ז, דהנה איתא ברמב"ם (פרק ה' מהלכות יסודי התורה הלכה א') כל בית ישראל מצווין על קדוש השם הגדול הזה וכו', כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג וכו', במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים, אבל שלש עבירות אלו וכו' יהרג ואל יעבור וכו' ע"כ.

והנה צ"ל כשהיצר הרע מסית את האדם לעבור על מצות ה' מה הוא המכוון שלו, מסתמא המכוון שלו רק להעבירו על דת, שלכך הוא נברא להסית את האדם להעבירו על דת משום תוספת שכר, בודאי שורת הדין כשמסית את האדם לעבור עברה בפרהסיא צריך לקבל עליו אפי' בחינת מיתה ולא לעבור, וכשמסית אותו לעבור עברה בצנעה אין צריך לקבל עליו בחי' מיתה, ועכשיו כשחטא ועשה תשובה צריך להיות התשובה גם כן באופן זה, היינו על חטא מפורסם צריך לקבל עליו בחי' מיתה כדי שימחק העון, ועל חטא שאינו מפורסם א"צ לקבל עליו בחי' מיתה.

ועכשיו נוכל לומר שדברי רבי יהודה בן בבא ורבי עקיבא אלו ואלו דברי אלקים חיים, שעל חטא מפורסם שהתשובה צריך להיות בבחינת מסירות נפש באמת לאמיתו בבחינת השתוקקות וכלות נפשו לה', אינו צריך לפרט את החטא. ועל חטא שאינו מפורסם שא"צ תשובה בבחינת מסירות נפש, צריך לפרט את החטא כדי להכניע את לבו.

וזהו כוונת הגמרא, כאן בחטא מפורסם אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, פירוש אשרי מי שהוא בא לבחינה זו שא"צ לפרט את החטא אדרבה לכסות חטאיו, וכאן בחטא שאינו מפורסם מכסה פשעיו לא יצליח. ונמצא לפי זה כשאדם עושה תשובה בבחינת מסירות נפש מסתמא יש לו לב נשבר ונדכה וא"צ לפרט את החטא, וכשאינו עושה תשובה בבחינת מסירות נפש צריך לפרט את החטא כדי שיהיה לו לב נשבר ונדכה, ולכך כשהגיע הש"ץ לאבל אנחנו ואבותינו חטאנו עמד רב, שרב היה עושה תשובה במסירות נפש ולא היה צריך לפרט את החטא והיה זה הוידוי שלו, אבל הש"ץ שהיה צריך להוציא את הרבים ידי חובתן ויש מהם שאינם עושים תשובה בבחינת מסירות נפש לכך היה צריך הש"ץ לפרט את החטאים.

אפילו בזמן שבית המקדש היה קיים כשהיה מביא קרבן לרצון היה צריך גם כן לפרט את החטא, שאינו כמו תשובה ומסירות נפש שמקריב את עצמו וזה אינו מקריב רק בהמה כמ"ש הרמב"ם (הל' יסודי התורה פ"ה ה"ד) על תלמידי ר"ע שהי' מוסרים את נפשם על קדוש השם אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח, שזה גדול מזבח.

והנה מי שעושה תשובה בבחינת מסירות נפש והשתוקקות וכלתה נפשו לה' ויש לו לב נשבר ונדכה והכנעה באמת לאמיתו, בא לבחינת חכמה ונפתחו לו מעינות החכמה ל"ב נתיבות החכמה, והנה בחינת מסירות נפש באמת לאמיתו הוא רק במי שמצפה לחיים ועודו בבריאות הגוף כתיקונו ואף על פי כן ממאס בחי' עולם ההבל שהוא עולם עובר ומוסר עצמו ונפשו בבחינת מיתה ממש כדי שימחק העון בעולם הזה שהוא עולם עובר כדי לבא לעולם הקיים, זהו בחינת מסירות נפש, ומזה הבחינה יוכל לבא למעינות החכמה, אבל מי שאינו מצפה לחיים אדרבה מצפה למיתה, אפילו מקבל בחי' מיתה זה אינו בחי' מסירות נפש באמת לאמיתו, ואינו יכול לבא מזה למעינות החכמה, ולכך אפילו חייבי מיתות ב"ד כשהן יוצאין לבית הסקילה היו צריכין להתודות ולפרט החטא, שזהו אינו מסירות נפש באמת שבלאו הכי יוצאים לבית הסקילה.

והנה בחינה זו נקרא בחינת יציאה, שממאס במיאוס גמור עולם הזה ואינו נחשב בעיניו כלל עולם הזה ויוצא מן עולם הזה לבא לבחי' חכמה שעל ידה יכול לבא לעולם הבא. וזהו שאמר משה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום, פירוש היום מלאו ימי ושנותי, לא אוכל עוד לצאת וגו', היינו שלא אוכל עוד לקבל עלי תשובה במסירות נפש לצאת מן העולם ולבא עי"ז לבחינת חכמה.

ונוכל לומר שזהו אמר הנביא (הושע יד ב) שובה ישראל עד ה' אלהיך, שאין הבורא ב"ה מייחד שמו על החיים (ע' תנחומא תולדות ז) שנאמר (איוב טו טו) הן בקדושיו לא יאמין, וכשמקבל על עצמו בחינת מיתה באמת לאמיתו נחשב הוא כמת והבורא ב"ה מייחד שמו עליו, וז"ש הנביא שובה ישראל עד שה' יהיה נקרא אלהיך, היינו בבחינת מסירות נפש, ואימתי צריך תשובה כזו בחטא מפורסם ונתחלל השם ע"י, וזהו כי כשלת בעוניך, פירוש כשלת אחרים בעוניך, ובתשובה זו א"צ לפרט את החטא, ושובו אל ה'.